

States of the Union. A state of law in which human rights must be enjoyed with the proper respect, protected and promoted according to the regulatory measures contained in the domestic and international legislation adopted over the years.

Perhaps more than ever, following 2015, a year marked by multiple challenges, it is necessary to realize that the rights and fundamental freedoms must be protected, respected and promoted widely, with the active and permanent involvement

of the civil society representatives starting from each and every citizen.

Keeping the rapid evolution and the alignment with EU legislation and with other international and regional human rights bodies involves the future engagement of all decision-makers at domestic, communitarian and international level with a view to create a favorable climate for the promotion and respect for human rights.

JURISPRUNDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI PRIVIND DREPTULUI LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE

IOANA ANCA IANCU

Din punct de vedere istoric, noțiunea de „viață privată” este de dată recentă și este legată de existența societăților moderne. Înainte de sfârșitul secolului al XVIII – lea nu exista distincție între viața privată și viața publică. Apariția ideilor individualiste și a celor liberale legate de necesitatea asigurării confortului material, după secolul al XVIII – lea, au creat premisele apariției distincției dintre viața publică și cea privată. Chiar și după aceea, viața privată a fost protejată doar prin reguli morale și cutumiare. Prin intermediul acestui drept fundamental s-a trasat o frontieră solidă între viața publică și cea privată, confuzia lor putând avea ca efect deschiderea căii spre totalitarism.

Dreptul la viața intimă, familială și privată este reglementat în art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și prin art. 17 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice. Constituția României îl reglementează în art. 26, ca un aspect al respectării și ocrotirii personalității omului, proclamată, în art. 1 din Constituție, ca valoare supremă.¹

În conținutul dreptului la respectarea vieții private și de familie, dispozițiile constituționale cuprind obligația autorităților publice de a respecta și ocroti viața intimă, privată și de familie, împotriva oricărui atentat din partea

oricărui subiect de drept. Ca urmare, nimeni nu se poate amesteca în viața intimă, familială sau privată a unei persoane, fără consimțământul exprimat explicit și liber al acesteia².

Dreptul la viața intimă, familială și privată, drept de generația a treia, a făcut obiectul unor decizii ale Curții Europene a Drepturilor Omului și prin care au fost facute importante interpretări referitoare la conținutul acestuia. În cele ce urmează vom analiza câteva decizii pronunțate de Curtea Europeană în legătură cu respectarea dreptului la viața intimă și familială.

Cauza Lupșa împotriva României³

Reclamantul, un cetățean sârbo-muntenegrean, s-a stabilit în România din 1989 și a rămas 14 ani aici, creând o societate comercială românească și întemeindu-și o familie cu o cetățeană română, din căsătoria lor rezultând un copil având dublă cetățenie, română și sârbo-muntenegreană. Acesta a fost declarat „persoană indezirabilă” în anul 2003 și i s-a interzis șederea în România pentru o perioadă de 10 ani, pe motiv că existau indicii temeinice, conform cărora el desfășura activități de natură să pună în pericol siguranța națională. Singurul termen de judecată în fața Curții de Apel București a avut loc la data de 18 august 2003. Reprezentanta Autorității pentru străini i-a înmănat

¹ A se vedea Gheroghe Iancu, *Drept constituțional și instituții politice*, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 243.

² Ibidem, p. 245.

³ Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 30 din 17 ianuarie 2007.

avocatei reclamantului copia unei ordonanțe a Parchetului de pe lângă Curtea de Apel București, prin care, la cererea Serviciului Român de Informații și în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România⁴, măsura fusese luată. Pe fond, Curtea de apel a respins acțiunea celui în cauză.

Într-o cauză similară cu cea a reclamantului⁵, Curtea Constituțională a României s-a pronunțat asupra compatibilității art. 84 alin. (2) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 194/2002 cu principiile constituționale de nediscriminare, cu dreptul de acces la justiție și cu dreptul la un proces echitabil. Curtea Constituțională a constatat că interdicția stabilită de legiuitor pentru cetățenii străini declarați indezirabili, de a nu li se aduce la cunoștință datele și informațiile pe baza cărora s-a luat o astfel de decizie, este în concordanță cu dispozițiile constituționale ale art. 31 alin. (3), potrivit cărora "Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze [...] siguranța națională", iar principiul accesului liber la justiție, consacrat de art. 21 din Constituție nu a fost încălcat deoarece, conform art. 85 alin. (1), împotriva măsurii dispuse de procuror de declarare ca indezirabil este deschisă calea acțiunii în justiție.

Reclamantul a pretins că măsura de expulzare, precum și interdicția de ședere dispuse împotriva sa i-au încălcat dreptul la respectarea vieții private și de familie, garantat prin art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Guvernul României nu a contestat existența unei vieți private și de familie a reclamantului în România înaintea expulzării sale, însă a susținut că această măsură, precum și interdicția de ședere nu au constituit o ingerință în viața sa privată și de familie. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a considerat că expulzarea sa și interdicția de a intra pe teritoriul român au generat o bulversare radicală în viața sa privată și de familie, pe care vizitele regulate ale partenerei sale și ale copilului lor nu au putut-o remedia, drept pentru care, CEDO a considerat că a avut loc o ingerință în viața privată și de familie a reclamantului. Această ingerință încalcă Convenția dacă nu respectă cerințele paragrafului 2 al art. 8. Așadar, Curtea a analizat dacă ea era „prevăzută

de lege”, dacă urmărea unul sau mai multe scopuri legitime, în sensul paragrafului respectiv, și dacă era „necesară într-o societate democratică”. Reclamantul a arătat că Guvernul României nu i-a comunicat niciodată faptele ce i se reproșau și că nicio altă procedură penală nu a fost începută împotriva sa, nici în România și nici în Serbia-Munteșnegru. Prin urmare, el a considerat că măsura a cărei victimă a fost era complet arbitrară. Curtea a reamintit că, în conformitate cu jurisprudența sa constantă, sintagma „prevăzută de lege” înseamnă în primul rând că măsura incriminată trebuie să aibă o bază în dreptul intern, însă se referă și la calitatea legii respective: ea impune ca aceasta să fie accesibilă persoanelor în cauză și să aibă o formulare destul de exactă pentru a permite reclamanților, care apelează, la nevoie, la consilieri, să prevadă, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, consecințele care ar putea rezulta dintr-un anumit act. Desigur, în contextul special al măsurilor legate de siguranța națională, cerința de previzibilitate nu ar putea fi aceeași ca în multe alte domenii. În cauză, Curtea a constatat că art. 83 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 194/2002 reprezintă textul legal ce a constituit fundamentul expulzării și interdicției șederii reclamantului. Ea a conchis, așadar, că măsura litigioasă a avut o bază în dreptul intern. În ceea ce privește accesibilitatea, Curtea a observat că ordonanța citată mai sus a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 955 din 27 decembrie 2002. Prin urmare, Curtea consideră că acest text respecta criteriul accesibilității. În ceea ce privește previzibilitatea, Curtea a reamintit că nivelul de precizie al legislației interne depinde într-o mare măsură de domeniul pe care se presupune că îl reglementează. Or, amenințările la adresa siguranței naționale diferă în timp și ca natură, ceea ce le face greu identificabile dinainte. Curtea a constatat că împotriva reclamantului nu s-a declanșat nicio urmărire penală pentru faptul că a participat la comiterea vreunei infracțiuni în România sau într-o altă țară. În afară de motivul general menționat mai sus, autoritățile nu i-au oferit reclamantului nicio altă precizare. În plus, Curtea a observat că, încălcând dreptul intern, ordonanța prin care reclamantul a fost declarat indezirabil nu i-a fost comunicată decât după expulzarea sa. Având în vedere că reclamantul nu s-a bucurat nici în fața autorităților administrative și nici în fața curții de apel de nivelul minim de

⁴ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 955 din data de 27 decembrie 2002.

⁵ Decizia Curții Constituționale a României nr. 342 din 16 septembrie 2003, publicată în Monitorul Oficial nr. 755 din 28 octombrie 2003.

protecție împotriva arbitrariului autorităților, Curtea a conchis că ingerința în viața sa privată și de familie nu era prevăzută de o „lege” care să respecte cerințele Convenției.

Prin urmare, s-a constatat că a avut loc încălcarea art. 8 din Convenție.

Cauza Rotaru împotriva României⁶

În anul 1946, după instaurarea regimului comunist, reclamantului Aurel Rotaru, pe atunci student, i s-a refuzat de către prefectul județului Vaslui publicarea a două broșuri, „Suflet de student” și „Proteste”, cu motivarea că aveau un caracter antiguvernamental. În urma unor scrisori adresate prefectului prin care protesta împotriva faptului că noul regim a suprimat libertatea de exprimare, în 1948, reclamantul a fost arestat, fiind apoi condamnat la un an de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de ultraj. După căderea regimului comunist, reclamantul a chemat în judecată Ministerul de Interne, Ministerul Apărării Naționale și Direcția muncii din județul Vaslui, solicitând ca perioada în care s-a aflat în executarea pedepsei să fie luată în considerare la calcularea anilor de vechime în muncă și restituirea drepturilor bănești corespunzătoare. Ministerul de Interne a prezentat instanței o scrisoare din 1990, primită de la Serviciul Român de Informații care preciza că reclamantul, pe perioada efectuării studiilor la „Facultatea de Științe” din Iași a activat ca membru legionar, a înaintat cenzurii orașului Vaslui cele două broșuri „Suflet de student” și „Proteste”, solicitând publicarea lor și neobținând acest lucru, deoarece aveau conținut antiguvernamental și nu are fond penal și nu a fost arestat în perioada menționată de el. Scrisoarea precizează de asemenea că între anii 1946 și 1948, datorită concepțiilor sale, a fost chemat de mai multe ori de către organele de siguranță și audiat în legătură cu atitudinea sa.

Aflând de conținutul acestei adrese, reclamantul a chemat în judecată S.R.I., arătând că nu a fost niciodată membru al mișcării legionare și că informațiile furnizate de S.R.I. erau false și defăimătoare. După respingerea acțiunii în primă instanță, reclamantul a declarat apel, iar Tribunalul București a constatat că informația privind trecutul legionar al acestuia era falsă, însă nu a reținut o culpă a S.R.I., din moment ce acesta nu era decât depozitarul datelor contestate. Recursul

⁶ Publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 19 din 11 ianuarie 2001.

declarat împotriva acestei hotărâri a fost respins. După declararea ca admisibilă a plângerii reclamantului de către Comisia Europeană a Drepturilor Omului, Ministerul Justiției s-a adresat S.R.I., solicitând verificarea încă o dată dacă reclamantul aparținuse mișcării legionare. Pe baza răspunsului oferit de S.R.I., că s-a produs o eroare, reclamantul a solicitat Curții de Apel București revizuirea hotărârii pronunțate la 15 decembrie 1994, solicitând anularea documentelor defăimătoare. Curtea de Apel București a anulat hotărârea supusă revizuirii și a admis cererea reclamantului, constatând regretabila eroare.

Guvernul României a arătat că reclamantul a obținut câștig de cauză în fața Curții de Apel București care a declarat nule mențiunile incluse în scrisoarea Serviciului Român de Informații din 19 decembrie 1990. Or, în opinia Guvernului, singura încălcare a drepturilor reclamantului a provenit din această scrisoare. Reclamantul a solicitat Curții să continue examinarea cauzei, arătând că Hotărârea din 25 noiembrie 1997 nu a schimbat în mod fundamental situația care a determinat plângerea inițială. În primul rând, simplul fapt de a recunoaște eroarea mențiunilor, după hotărârea de admisibilitate a Comisiei, nu poate constitui o reparație adecvată a încălcării drepturilor garantate de convenție. În al doilea rând, reclamantul nu avea acces la dosarul său secret, care nu era doar păstrat, ci și folosit de S.R.I. Din această cauză, chiar și după Hotărârea din 25 noiembrie 1997, folosirea de către S.R.I. a informațiilor privitoare la pretinsul trecut legionar al reclamantului sau a oricăror alte informații conținute în dosarul său nu poate fi exclusă.

În speță Curtea a observat că reclamantul critică deținerea unui registru secret conținând date care îl privesc, a cărui existență a fost dezvăluită în mod public în cursul unei proceduri judiciare. Din acest motiv reclamantul se poate pretinde victimă a unei încălcări a Convenției. Chiar acceptând ideea că într-o anumită măsură reclamantul a obținut prin această hotărâre o reparație în ceea ce privește informațiile false din fișierul său, Curtea a apreciat că această reparație nu este decât parțială și că, în orice caz, ea este insuficientă, în sensul jurisprudenței sale, pentru pierderea calității de victimă. Informațiile asupra pretinsului trecut legionar al reclamantului erau încă păstrate în fișierele S.R.I. fără să fi fost făcută vreo mențiune cu privire la Hotărârea din 25 noiembrie 1997. În plus Curtea de Apel București

nu s-a pronunțat, și nici nu avea competența să o facă, asupra faptului că S.R.I. este autorizat de legislația română să dețină și să folosească fișiere create de fostele servicii de informații, care conțin informații cu privire la reclamant. Or, capătul principal de cerere s-a referit la faptul că legea internă nu reglementează suficient de precis condițiile în care S.R.I. își exercită atribuțiile și nu pune la dispoziție persoanei o cale de a obține repararea eventualelor prejudicii în fața unei autorități naționale.

Reclamantul s-a plâns că S.R.I. deține și poate folosi în orice moment date cu privire la viața sa particulară, dintre care unele sunt false și defăimătoare. El invocă încălcarea art. 8 din convenție, care prevede următoarele: „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. 2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora”.

Guvernul a contestat aplicabilitatea art. 8, arătând că informațiile menționate în scrisoarea S.R.I. din 19 decembrie 1990 nu țin de viața particulară a reclamantului, ci de viața sa publică. Hotărând să se implice în activitatea politică și să publice pamflete, reclamantul a renunțat implicit la anonimul inerent vieții private.

Curtea a reținut că respectarea vieții private include dreptul individului de a întreține și de a dezvolta relații cu semenii săi; în plus nici o rațiune nu permite excluderea activității profesionale sau comerciale din sfera noțiunii de „viață privată”.

În speță Curtea a constatat că scrisoarea S.R.I. din 19 decembrie 1990 conținea diverse informații asupra vieții reclamantului, în special asupra studiilor sale, activităților politice și cazierului său judiciar, parte din ele fiind culese cu mai mult de 50 de ani înainte. În opinia Curții, astfel de informații, sistematic culese și introduse într-un fișier ținut de agenți ai statului, pot fi analizate din punctul de vedere al noțiunii de „viață privată”, în sensul art. 8 alin. 1 din Convenție. Și aceasta cu atât mai mult cu cât unele informații au fost declarate nereale, ca în prezenta cauză, riscând să aducă

atingere reputației reclamantului. În consecință, art. 8 din Convenție a fost aplicabil în cauză. Din scrisoarea S.R.I., datată 19 decembrie 1990, reiese fără nici o îndoială că acest serviciu deține informații referitoare la viața privată a reclamantului. Dacă este adevărat că această scrisoare este anterioară datei de 20 iunie 1994, dată la care dispozițiile convenției au intrat în vigoare pentru România, Guvernul nu a susținut că începând cu această dată S.R.I. a încetat să dețină informații asupra vieții private a reclamantului. Curtea a subliniat, de asemenea, că aceste date au fost folosite și ulterior, de exemplu în cadrul acțiunii în revizuire. Atât înregistrarea acestor date, cât și folosirea lor, însoțite de refuzul de a-i acorda reclamantului posibilitatea să le conteste, constituie o încălcare a dreptului la respectarea vieții private, garantat de art. 8 alin. 1 din Convenție.

Recunoscând că într-o societate democratică existența unor servicii de informații se poate dovedi legitimă, Curtea a reamintit că supravegherea secretă a persoanelor nu este acceptată de Convenție decât ca o măsură strict necesară pentru apărarea instituțiilor democratice. Pentru a răspunde exigențelor art. 8 din Convenție, o astfel de ingerință trebuie să fie „prevăzută de lege”, să urmărească unul dintre scopurile legitime menționate la alin. 2 și, în plus, să fie necesară într-o societate democratică pentru atingerea scopului respectiv. Curtea a susținut că prin jurisprudența sa constantă, sintagma „prevăzută de lege” înseamnă nu doar o anume bază legală în dreptul intern, dar și calitatea legii în cauză: astfel, aceasta trebuie să fie accesibilă persoanei și previzibilă. În cauza de față, Curtea a constatat că art. 6 din Decretul-lege nr. 118/1990, invocat de Guvern ca temei al măsurii incriminate, permite oricărei persoane să facă dovada că răspunde cerințelor necesare în vederea recunoașterii anumitor drepturi, fie prin documente oficiale eliberate de autoritățile competente, fie prin orice element cu valoare de probă. Nu există totuși o anumită reglementare cu privire la modalitatea în care poate fi obținută o astfel de probă și nici nu se acordă competențe Serviciului Român de Informații de a culege, păstra și comunica date privind viața privată.

Curtea a trebuit să verifice dacă Legea nr. 14/1992 cu privire la organizarea și funcționarea S.R.I.⁷, invocată de altfel și de Guvern, poate constitui fundamentul legal al acestor măsuri. Cu

⁷ Publicată în Monitorul Oficial nr. 33 din 3 martie 1992.

privire la acest aspect se constată că legea menționată autorizează S.R.I. să culegă, să arhiveze și să folosească informații care vizează securitatea națională, motiv pentru care Curtea are dubii cu privire la relevanța pentru securitatea națională a datelor deținute despre reclamant. Cu toate acestea, reamintește că în primul rând autoritățile naționale și mai ales instanțele sunt chemate să interpreteze și să aplice dreptul intern și a constatat că prin Hotărârea din 25 noiembrie 1997 Curtea de Apel București a confirmat legalitatea deținerii de către S.R.I. a datelor respective, în calitate de depozitar al arhivelor fostelor organe de siguranță. Acesta este motivul pentru care Curtea a conchis că arhivarea unor date cu privire la viața privată a reclamantului are temei legal în dreptul intern. Curtea a apreciat că și cerința accesibilității legii a fost îndeplinită, din moment ce Legea nr. 14/1992 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 33 din 3 martie 1992. În ceea ce privește cerința previzibilității legii, Curtea a reamintit că o normă este „previzibilă” numai atunci când este redactată cu suficientă precizie, în așa fel încât să permită oricărei persoane – care, la nevoie, poate apela la consultanță de specialitate – să își corecteze conduita. Curtea a subliniat importanța acestui concept mai ales atunci când este vorba despre o supraveghere secretă. Pentru a se determina „calitatea” dispozițiilor legale invocate în cauză, trebuie analizat în ce măsură dreptul intern stabilește cu suficientă precizie condițiile în care S.R.I. poate să arhiveze și să folosească informații referitoare la viața privată a reclamantului. Curtea a constatat că art. 8 din Legea nr. 14/1992 prevede că pot fi culese, înregistrate și arhivate în dosare secrete informații vizând siguranța națională.

Totuși nici o reglementare internă nu prevede limite ce urmează să fie respectate în exercitarea acestei competențe. Astfel, dreptul intern nu definește genul de informație ce poate fi înregistrată, categoriile de persoane susceptibile să facă obiectul măsurilor de supraveghere, precum strângerea și arhivarea datelor, nici împrejurările în care pot fi luate aceste măsuri și nici procedura care trebuie urmată. De asemenea, legea nu stabilește limite cu privire la vechimea informațiilor deținute și la durata păstrării lor.

Art. 45 dispune că S.R.I. va prelua în păstrare și folosire arhivele care au aparținut fostelor organe de informații care au avut competențe pe

teritoriul României și permite consultarea documentelor S.R.I. cu aprobarea directorului.

Curtea a observat că acest articol nu include nicio dispoziție explicită și detaliată cu privire la persoanele autorizate să consulte dosarele, natura dosarelor, procedura care trebuie urmată și modul în care pot fi utilizate informațiile astfel obținute. Curtea a observat, de asemenea, că, deși art. 2 din Legea nr. 14/1992 împuternicește autoritățile competente să autorizeze acele măsuri necesare în vederea prevenirii și contracarării amenințărilor la siguranța națională, motivul unor astfel de ingerințe nu este suficient de precis definit. Pentru a fi compatibil cu exigențele art. 8, un sistem de supraveghere secretă trebuie să conțină garanții stabilite de lege, aplicabile atunci când activitatea structurilor abilitate să supravegheze este controlată. Procedurile de control trebuie să respecte cât se poate de fidel valorile unei societăți democratice, în special principiul preeminenței dreptului, la care se referă în mod expres preambulul Convenției. Aceasta înseamnă că orice ingerință a executivului în exercitarea drepturilor unei persoane va fi supusă unui control eficient, asigurat – cel puțin și în ultimă instanță – de către puterea judecătorească, care oferă cele mai largi garanții de independență, imparțialitate și procedură. În cauză, Curtea a reținut că sistemul românesc de strângere și de arhivare a informațiilor nu furnizează astfel de garanții, deoarece Legea nr. 14/1992 nu prevede nici o procedură de control în timpul aplicării măsurii sau după ce aceasta a încetat. Prin urmare, deținerea și folosirea de către S.R.I. a unor informații privind viața privată a reclamantului nu erau măsuri „prevăzute de lege”, ceea ce este suficient pentru a se constata o încălcare a art. 8.

În opinia noastră, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis în mod corespunzător încălcarea articolului 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, fapt care se regăsește și în deciziile Curții Constituționale a României⁸.

⁸ A se vedea Decizia Curții Constituționale a României nr. 461 din 16 septembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial nr.775 din 24.10.2014; Decizia Curții Constituționale a României nr.222 din 2 aprilie 2015 publicată în Monitorul Oficial cu numărul 380 din data de 2 iunie 2015; Decizia Curții Constituționale a României nr. 51 din 16 februarie 2016, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 190 din data de 14 martie 2016 sau Decizia Curții Constituționale nr. 1258 din 8 octombrie 2009, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 798 din data de 23 noiembrie 2009.